
ANTISATANISTICKÁ PANIKA A SOUČASNÝ KONSPIRACISMUS

ZDENĚK VOJTÍŠEK

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE -
HUSSITE THEOLOGICAL FACULTY CHARLES UNIVERSITY OF PRAGUE

Satanic Panic and Contemporary Conspiracism

Abstract: The article goes back to 1980s and 1990s giving a short description of satanic panic that was sweeping over Western societies that time. The panic was produced on one hand by founding and performing of the Church of Satan and by activities of so called ostensive violence connected with Satanism in the 60s and 70s, on the other hand by irresponsible handling of Christian authors and secular psychotherapists with information about Satanism. In this “setting”, the concept of satanic ritual abuse has spread into the public sphere. Strong belief in existence of a wide network of Satanists, who control state authorities and public service providers, served as a background idea of the panic. Nowadays, this belief is restricted to the milieu of conspiracism only.

Keywords: Satanism; panic; exorcism; false memory syndrome; conspiracism

THEOLOGICKÁ REVUE | THEOLOGICAL REVIEW, 2016, Vol. 87, No. 3: s.

ANTISATANISTICKÁ PANIKA A KONSPIRAČNÍ TEORIE

Účelem tohoto článku je připomenout antisatanistickou paniku, která proběhla v západních zemích v 80. a 90. letech minulého století, a poukázat na fakt, že s příčinou této paniky – přesvědčením o existenci mohutného satanistického spiknutí – je nadále možné se setkat v prostředí konspiracismu. Toto údajné spiknutí, prorůstající všechny společenské vrstvy a zahrnující i hospodářské a politické elity, prý vzniklo proto, aby umožnilo zneužívání dětí a další trestné činy ve velkém rozsahu. Konstatováním, že toto přesvědčení je nyní živé pouze v prostředí konspiracismu, není samozřejmě řečeno, že trestné činy nejsou páčány ani že spiklenecká síť satanistů nemůže existovat. Následující článek nesupluje práci policistů a nepodporuje ani nezatrácuje konspiracisty, nýbrž shromažďuje a hodnotí relevantní fakta z religionistického hlediska a přihlíží také k diskusi, jež se odehrávala mezi psychology a psychotherapeuty. Záměrem autora je přispět k rozšíření znalostí a kultivaci přesvědčení v jedné okrajové části problematiky satanismu, a to mezi religionisty, teology, sociálními pracovníky a dalšími odborníky, jichž se tato problematika týká.

Konspiracismu je v tomto článku rozuměno jako přesvědčení o záměrně skryté podstatě a souvislosti historických a společenských jevů, tedy o existenci spiknutí

(konspirace), které tuto podstatu a souvislosti udržuje v tajnosti před ostatními lidmi.¹ V tomto konkrétním případě antisatanistického konspiracismu je to přesvědčení o tom, že případů zneužívání dětí je mnohem více, než vykazují statistiky policie a sociálních pracovníků, a že alespoň některé z nich se odehrály v rámci satanistických rituálů. Na toto přesvědčení navazuje předpoklad existence skryté, ale mocné sítě osob, které se dopouštějí trestných činů na dětech a které tuto trestnou činnost kryjí. Tato síť má být udržována především díky značným finančním tokům a má být tvořena bohatými a vlivnými lidmi, kteří se kriminálních činů dopouštějí, a těmi, kdo tyto činy kryjí – sociálními pracovníky, policisty, státními zástupci, soudci i rodiči a vychovateli dětí.

Tento článek pomíjí historii konspiracismu² i nejistou a rozporuplnou historii satanismu.³ Soustřeďuje se pouze na události od druhé poloviny 60. let minulého století, kdy se v západních zemích vzedmula vlna zájmu o satanismus a vyvolala paniku ze satanistického rituálního zneužívání.⁴

Vlnu zájmu o satanismus podnítil Američan Anton Szandor LaVey (1930–1997) založením Církve satanovy roku 1966 a hlavně okázalým veřejným vystupováním, jímž vzbudil pozornost nonkonformistů nejprve v San Francisku, ale brzy po celých Spojených státech a v dalších zemích Západu.⁵ Povědomí o existenci satanismu zvýšila i velmi populární novela amerického spisovatele Iry Levina *Rosemary má děťátko* z roku 1967. Novela posloužila jako předloha ještě populárnějšímu stejnojmennému filmu režiséra Romana Polanskiho uvedenému následujícího roku. Díky *Satanské bibli*, již napsal a vydal roku 1969, se životní styl Antona LaVeye stal široce známým výrazem protestu proti společenské konformitě a většinové morálce. V témže roce se ale vytvořila ještě další, velmi negativní tvář obvyklého obrazu satanismu: společenství kolem Charlese Mansona (*1934), zvané Rodina, popřípadě Charlieho rodina, se dopustilo série nejméně osmi vražd. Ohromný mediální

1| Český úvod do problematiky konspiracismu z hlediska religionistiky s uvedením základní odborné literatury k tématu: VOJTÍŠEK, Zdeněk: Konspirátoři a konspiracisté, *Dingir* 19 (2), červen 2016, s. 49–51.

2| Přehledně a česky je popsána v: PIPES, Daniel: *Spiknutí. Názory a teorie*, Praha: Themis 2003.

3| Česky je možné se s ní seznámit v knize: LYONS, Arthur: *Satan tě chce. Uctívání ďábla a jeho sekty v Americe*, Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka 1994. Za akademický úvod do tématu satanismu je možné považovat knihu: RICHARDSON, James T., BEST, Joel, BROMLEY, David G. (ed.): *The Satanism Scare*, New York: Aldine de Gruyter 1991.

4| Shrnující studii z poslední doby na téma satanismu a rituálního zneužívání je JENKINS, Philip: Satanism and Ritual Abuse, in: LEWIS, James R. (ed.): *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, Oxford, New York etc.: Oxford University Press 2004, s. 221–242.

5| Patrně první závažnou prací o této církvi je ALFRED, Randall H.: The Church of Satan, in: GLOCK, Charles Y., BELLAH, Robert N. (ed.): *The New Religious Consciousness*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press 1976.

ohlas těchto vražd byl způsoben i tím, že jednou z obětí byla manželka režiséra Polanskiho, herečka Sharon Tateová. Ačkoliv motivem většiny vražd byla snaha rozpoutat ve Spojených státech rasovou válku, veřejnost si Charlese Mansona kvůli nepřesné novinářské interpretaci spojila se satanismem. Satanismus se tak dostal do kontextu takzvaného demonstrativního násilí,⁶ jímž v té době získávali mediální pozornost mladiství a sérioví vrazi,⁷ a podezření veřejnosti, že zájem o postavu satana je nevyhnutelně spjat s násilím a kriminální činností, se tím jen potvrdilo.

K zájmu o satana a satanismus přispěly v 70. letech další dva filmy, jejichž popularita byla srovnatelná s *Rosemary má dítětko*: byly to filmy *Vymítač ďábla* (též *Exorcista*) z roku 1973 a *Přichází satan* (v originále *The Omen*, z roku 1976). Po druhém z filmů následovalo několik pokračování. Ale antisatanistickou paniku ještě více připravili v 70. letech křesťanští evangelikální kazatelé a aktivisté, kteří získávali popularitu údajným odhalením satanistických sekt a jejich kriminální činnosti. Prvním z nich byl Michael („Mike“) Warnke (*1946), který roku 1972 napsal a vydal knihu *Příručí satana*,⁸ v níž vylíčil, jak se jako sirotek připojil k satanistické sektě, propadl drogám, stal se velebnězem a v této pozici konvertoval ke křesťanství. Úspěch knihy byl obrovský a autor byl dvacet let považován za předního amerického experta na satanismus, a to až do doby, kdy jeho příběh byl roku 1992 křesťanským časopisem *Cornerstone* odhalen jako zcela vymyšlený. Podobnou klientelu amerických konzervativních a pentekostálních evangelikálů oslovoval další údajný bývalý satanista John Todd (1949–2007). Jak o těchto údajných svědcích poznamenal americký religionista J. Gordon Melton již roku 1986, „ačkoli nikdo z nich nikdy neviděl satanistický rituál ani se nesetkal s opravdovým satanistou, popsali tito křesťanští autoři jejich praktiky velice detailně.“⁹ Podobně jako Warnke byla křesťanským časopisem *Cornerstone* usvědčena ze lži americká spisovatelka Laurel Rose Willsonová (1941–2002), která pod pseudonymem Lauren Stratford vydala roku 1988 vlivnou knihu *Satanovo podzemí*,¹⁰ v níž sugestivně popsala své angažmá v satanistické sektě provádějící rituální vraždy dětí, a to jako skutečný příběh.

6] Viz PETERSEN, Jesper Aagaard: ‘Smite Him Hip and Thigh’: Satanism, Violence, and Transgression, in: LEWIS, James R. (ed.): *Violence and New Religious Movements*, Oxford etc: Oxford University Press 2011, s. 356nn.

7] Svou příslušnost k satanismu deklarovali i známí američtí násilníci a vrazi Sean Sellers, Richard Ramirez nebo David Berkowitz.

8] WARNKE, Mike: *The Satan Seller*, Logos Associates 1972.

9] MELTON, J. Gordon: *Encyclopedic Handbook of Cults in America*, New York: Garland 1992, s. 109.

10] STRATFORD, Lauren: *Satan’s Underground*, Eugene: Harvest House Publishers 1988.

V době, kdy vyšlo *Satanovo podzemí*, byla ale již antisatanistická panika na jiné úrovni. V 80. letech totiž zasáhla i sekularizovanou část západních společností, a to pojmem „satanistické rituální zneužívání“, který se dostal do povědomí široké veřejnosti, a stal se dokonce součástí slovníku profesionálů: dětských terapeutů, sociálních pracovníků a policistů. V lednu roku 1980 vyšla první, velice vlivná kniha o tomto typu zneužívání: *Michelle vzpomíná*.¹¹ Její autor, kanadský psychiatr a psychoterapeut Lawrence Pazder (1936–2004), v ní popsal zneužívání, jemuž byla jeho pacientka (a později manželka) Michelle Smithová údajně vystavena v pěti letech ze strany matky. Její matka měla být členkou satanistické sekty, jejíž členové malou Michelle opakovaně znásilňovali, nutili ji znečišťovat svými výkaly Bibli, nutili ji sledovat brutální vraždy jiných dětí, zavírali ji do jeskyně spolu s hady a podobně. Po ročním trýznění byli prý satanisté přemoženi její křesťanskou vírou a Michelle propustili. Její zážitky byly tak děsivé, že je na více než dvacet let zcela potlačila. Vyšly najevo až při terapii dr. Pazdera, již původně vyhledala kvůli psychickým potížím po prodělaném potratu. V té době již její matka nežila.¹²

Pazder patrně skutečně věřil Michellině příběhu i satanistickému spiknutí, definoval pojem „satanistické rituální zneužívání“ a nechal se zvat jako odborník k případům, které byly jako „satanistické rituální zneužívání“ označeny. Tímto způsobem se setkal také s údajně poškozenými dětmi a jejich rodiči v patrně nejznámějším soudním procesu, v němž hrálo roli obvinění ze satanského rituálního zneužívání (vedle jiných typů zneužívání) – v kauze rodiny McMartinových, poskytovatelů služeb pro předškolní děti v Los Angeles v Kalifornii. Obvinění prvních zaměstnanců bylo podáno roku 1983 a vyšetřovatelé shromáždili svědectví 360 dětí o tom, že byly zneužity. Soud probíhal v letech 1987–1990. V obrovském procesu, údajně nejdražším v historii státu Kalifornie, nakonec nebyl nikdo usvědčen, svědectví dětí byla vyhodnocena jako nedůvěryhodná a všechna obvinění byla odmítnuta; životy obviněných byly ovšem těžce narušeny.

Podobně jako Michelle Smithová se v 80. a 90. letech pod vedením pastorů a psychoterapeutů rozpomínali tisíce klientů na události v raném dětství, kdy byli údajně svědky, účastníky, anebo i vykonavateli satanistických rituálů s lidskými, především dětskými oběťmi a s kanibalismem. Klienti byli často diagnostikováni jako pacienti s vícečetnou poruchou osobnosti (dnes je označována jako disociativní porucha identity). Tato porucha byla vysvětlována jako obrana organismu před hrůznými vzpomínkami, které měly být tímto způsobem potlačeny. Ač-

---

11| PAZDER, Lawrence, SMITH, Michelle: *Michelle Remembers*, New York: Congdon & Lattes 1980.

12| O okolnostech případu Michelle Smithové a některých dalších případech viz např. VAN TIL, Reinder: *Lost Daughters. Recovered Memory Therapy and the People It Hurts*, Grand Rapids, Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, s. 187–205. – Česky LYONS, Arthur: *Satan tě chce ...* s. 161–185.

koli byly a dodnes jsou značné pochybnosti o této diagnóze, vznikaly specializované kliniky, které s ní pracovaly. Příkladem takové kliniky je Seaview v kalifornském Huntington Beach, kde pacienti byli pod vedením téměř dvaceti terapeutů léčeni vybavováním těchto vzpomínek.¹³ Bylo samozřejmě zvláštní, že ačkoli lidé přicházeli na tuto kliniku s různými potížemi, všichni se nakonec rozpomněli na to, že byli v raném dětství účastní satanistických rituálů. Kritika, která na tento kuriózní fakt upozorňovala, ovšem neměla zpočátku velký veřejný ohlas.

Podobně existovaly i evangelikální církve a jednotlivé sbory, v nichž se soustřeďovali lidé, jimž pastoři pomohli vybavit si potlačené vzpomínky a případně též zbavit se vymítáním démonů, kteří tyto věřící údajně ovládali v důsledku jejich zasvěcení v satanistických sektách nebo z jiných důvodů. Patrně nejvíce spektakulární exorcismus provádí pastor Robert („Bob“) Larson (*1944), autor mnoha knih o satanismu a dlouholetý tvůrce rozhlasového diskusního pořadu, v němž – kromě jiného – také hojně zaznívala svědectví o satanistickém rituálním zneužívání. Pastor Larson s biblí v ruce či přiloženou k hlavě démonizovaného se před obecnstvem vzrušeně hádá s předpokládanými démony, promlouvajícími ústy postiženého, v hádce je přemáhá a ve jménu Ježíše Krista vyhání. Někteří z těchto terapeutů a pastorů (a také Larson) jsou stále aktivní.¹⁴

K atmosféře antisatanistické paniky 80. let patřilo například i přesvědčení, že hra *Jeskyně a draci* (Dungeons and Dragons) je spolu s heavy-metalovou hudbou branou k okultismu, zatímco texty rockových skladeb, čtené pozpátku, oslavují satana. Do začátku 80. let také spadá aféra s logem známé firmy Procter and Gamble: logo bylo údajně satanistické tím, že obraz muže, měsíce a třinácti hvězd měl parodovat biblický obraz ženy oděné sluncem a s korunou dvanácti hvězd.¹⁵ Navíc jsou vousy mužské postavy na logu stočeny tak, že připomínají satanistické číslo 666. Po marných pokusech o ovlivnění veřejného mínění firma nakonec roku 1985 přijala nové logo.¹⁶ V takové atmosféře nacházely emočně silné příběhy extrémního násilí cestu do knih, článků, osobních vyznání a někdy i odborných studií a směrnic sociálních a bezpečnostních pracovníků. Nejméně dvě takové křesťanské knihy, které čerpají ze smyšlených příběhů, předkládaných jako skutečné pří-

13| Dokumentární film *Ve jménu satana* [In Satan's Name], scénář a režie Anthony Thomas, Central Independent Television 1993, česky v České televizi 1996, 15:00–19:00. Viz též *Seaview Spirit*, URL: <http://seaview-counseling.com>.

14| Více viz Bob Larson: DVJD Spiritual Freedom Church, prezentace dostupná na <https://www.boblarsen.org/>.

15| *Bible*, Zjevení Janovo 12,1.

16| Viz např. GARDNER, Martin: 666, heslo in: LANDES, Richard (ed.): *Encyclopedia of Millennialism and Millennial Movements*, New York, London: Routledge 2000, s. 2.

běhy bývalých satanistů, vyšly v 90. letech minulého století i česky. Napsala je lékařka písíci pod pseudonymem Rebecca Brown.¹⁷

Dříve, než bylo kolem roku 1990 prokázáno, že obsah knihy *Michelle vzpomíná* nemá žádnou oporu ve faktech a příběh Michelle Smithové je celý smyšlený, napomohl tomu, že obvinění ze satanského rituálního zneužívání se počítala v řádu tisíců. V různých státních i nevládních organizacích vznikala speciální oddělení pro boj se satanismem a v nich se angažovali nebo s nimi spolupracovali aktivisté a dobrovolníci. Vystávaly světové autority pro oblast rituálního zneužívání jako například Američanka Catherine Gouldová, psychologka pomáhající týraným dětem v Los Angeles,¹⁸ nebo Vera Diamondová, terapeutka v Londýně. Obě dámy působily i jako poradkyně pro policisty a sociální pracovníky.¹⁹ Zastánci existence satanistického zneužívání dětí vysvětlovali skutečnosti, odporující jejich přesvědčení (například to, že v okolí Michellina bydliště nebyly v uvedené době pohřešovány žádné děti), existencí rozsáhlého satanistického spiknutí, jehož součástí byli policisté, státní zástupci, soudci i vládní úředníci. Jejich odhady rozsahu takového spiknutí dosahovaly až neuvěřitelných deseti procent obyvatelstva západních zemí²⁰ a každoročních tisíců obětí, především dětských. Jako účel tohoto týrání někdy někdy bývá kromě sexu a peněz uváděna i indoktrinace dětí – tedy snaha vystavit děti tak meznímu zážitku, aby se v pozdějším věku k satanistické sektě samy připojily.²¹

Nejzávažnější důsledky měla tato panika tehdy, když sociální pracovníci, policie a soudy jednali sice v dobré víře, ale zbrkle a když pod vlivem populárního obrazu satanismu poškodili děti i jejich rodiče a další příbuzné.²² Děti byly v některých zemích (ve Spojených státech, Kanadě, Velké Británii, Novém Zélandu, Austrálii či Holandsku) rodičům odebírány na základě oznámení o satanském rituálním zneužívání v rodinách. Jako příklad takové situace může posloužit kauza Becky a Billa Wallisových z kalifornského města Escondido, jimž byly uprostřed noci roku 1991

17| BROWN, Rebecca: *Přišel osvobodit zajaté*, Modřice: Josef Tůma s. a., patrně 1998 (v originále 1992); Táž: *Připrav se k boji*, Modřice: Josef Tůma s. a., patrně 1999 (v originále 1992).

18| Viz její studii GOULD, Catherine: Denying Ritual Abuse of Children, *The Journal of Psychohistory* 22 (3) 1995 [online], [cit. 13. 5. 2016]. Dostupné z <<https://ritualabuse.us/ritualabuse/articles/denying-ritual-abuse-of-children-catherine-gould>>.

19| Dokumentární film *Ve jménu satana ...* 19:00–21:00, 24:00–26:00.

20| Britský psychoterapeut Phillips odhadoval počet účastníků britského satanistického spiknutí na 10 % obyvatelstva, tedy na 5,5 milionu. – Dokumentární film *Ve jménu satana ...* 31:10.

21| Tak to tvrdí např. Catherine Gouldová v dokumentárním filmu *Ve jménu satana ...* 28:15.

22| Jeden k případu popisuje a v souvislostech vysvětluje dětský psychiatr Bruce Perry: PERRY, Bruce D., SZALAVITZ, Maia: *Chlapec, kterého chovali jako psa. Příběhy dětí, které překonaly trauma*, Praha: Portál 2016, s. 159-181.

bez vysvětlení odebrány jejich obě děti na základě sdělení, které v rámci terapie učinila sestra Becky Wallisové. Žena, u níž byla diagnostikována schizofrenie, vyjádřila přesvědčení, že se její švagr Bill Wallis chystá v době podzimní rovnodennosti obětovat svého syna při satanistickém rituálu. Terapeutka toto sdělení předala policii a oddělení pro ochranu dětí, a spustila tak rozsáhlou akci. V jejím důsledku pak děti Wallisových strávily v dětském ústavu jedenáct týdnů v minimálním kontaktu s rodiči (poprvé se s nimi setkali třináctý den po domácí razii) a utrpěly značnou emoční újmu. Podezřelým v tomto případě byl i dědeček dětí, a to proto, že jeho jachta nesla název *Čarodějná cesta*.²³

Kromě takových škod způsobila antisatanistická panika ovšem také pravý opak toho, čeho její tvůrci chtěli patrně dosáhnout. Způsobila popularitu satanismu a potvrdila tak pozorování, že „satanistická tradice byla vytvořena a udržována generací po generaci antisatanistickými autory“, zvláště křesťany, jak už roku 1986 napsal americký religionista J. Gordon Melton.²⁴ Popularita satanismu i dramatický zápas proti jeho údajným podobám byly živeny ze stejného zdroje takto spontánně vznikajících městských legend. Rozsáhlému vzrušení nezabránilo ani to, že už na konci 80. let odborná literatura jednoznačně odmítala příběhy rituálního sexuálního zneužívání, zprostředkovávané antisatanistickými aktivisty.²⁵

Hlasy, které upozorňovaly na možný původ případů satanistického rituálního zneužívání ve zvýšené sugestibilitě dětí a v nezáměrném sugestivním působení pastorů, terapeutů nebo spolupacientů, v 90. letech pomalu sílily. Při bližším zkoumání vykazovaly tyto na první pohled velmi přesvědčivé vzpomínky na satanistické rituály obvykle množství nesrovnalostí a velmi malou, nebo dokonce žádnou oporu v nezávislých zdrojích. V důsledku antisatanistické paniky se v 90. letech 20. století rozhořela s velkou intenzitou ještě jiná odborná debata. Diskutována byla vhodnost technik, jimiž terapeuti pomáhají svým pacientům vyvolat potlačené vzpomínky na sexuální zneužívání v dětství. Byla vyslovena podezření, že nezanedbatelná část těchto potlačených vzpomínek má základ v terapeutických intervencích spíše než v realitě.²⁶ Někteří odborníci se zastávali těch, kdo byli na základě údajných potlačených vzpomínek obviněni z kriminálních činů, a pokusili se proto popsat syndrom falešných vzpomínek jako duševní nemoc, jíž

23| Příklad je popsán v dokumentárním filmu *Ve jménu satana ...* 36:30–49:12.

24| MELTON, J. Gordon: *Encyclopedic Handbook of Cults ...* s. 109.

25| Viz např. NATHAN, Debbie: *Satanism and Child Molestation*, nebo BEST, Joel: *Endangered Children in Antisatanic Rhetoric*, obojí in: RICHARDSON, James T., BEST, Joel, BROMLEY, David G. (ed.): *The Satanism Scare*, New York: Aldine de Gruyter 1991, s. 75–94, resp. 95–106.

26| Např. YAPKO, Michael D.: *Suggestions of Abuse. True and False Memories of Childhood Sexual Abuse*, New York: Simon & Schuster 1994.

pacienti podle jejich mínění trpí, když si vymýšlejí, nebo aspoň dramtizují své příběhy, jako by to byly vzpomínky. Tito psychologové a psychiatři spolu s obviněnými rodinnými příslušníky vytvořili roku 1992 ve Spojených státech Nadaci syndromu falešných vzpomínek. Existence syndromu nakonec nebyla odbornou obcí zcela přijata, ale není pochyb o tom, že „existuje oprávněně znepokojení ohledně spolehlivosti vzpomínek z dětství a ohledně zavádějících domněnek, které mohou tvořit základ práce některých psychoterapeutů. ... [Je totiž] možné, že určité typy ‘terapie’ nebo styly rozhovoru, které pracují se sugescí, pobídkou ke vzpomínkám, se skupinovým nátlakem nebo při kterých pacient i terapeut opouštějí kritickou a uvážlivou perspektivu, mohou působit na šalebnou plastičnost paměti a vyvolat klamné příběhy z dětství.“²⁷ Domnělý satanismus hrál mezi těmito „klamnými příběhy“ důležitou, byť ne hlavní roli: satanistické rituály byly relativně častou okolností, za níž se domněle případy sexuálního zneužívání odehrávaly.

Na konci 90. let antisatanistická panika tedy v západních společnostech pomalu utichla (v české společnosti byly zaznamenány pouze její ojedinělé ohlasy), ale teorie o spiknutí satanistů žijí v prostředí konspiracismu dále. Toto prostředí má své bývalé satanisty (k nim se hlásí i celebrita mezi konspiracisty Mark Passio²⁸) i svědectví obětí rituálního zneužívání,²⁹ celkově ale satanistické rituální zneužívání nepatří mezi nejvíce frekventovaná témata konspiracismu a objevuje se spíše příležitostně. S využitím průlomové práce Michaela Barkuna³⁰ tak můžeme uzavřít konstatováním, že z prostředí takzvaných konvenčních znalostí, jež je ovládáno vědou a mainstreamovými médii, zmizela konspirační teorie o síti satanistů již na začátku 21. století, v prostředí takzvaných stigmatizovaných znalostí (kam je možné řadit konspiracismus, záhadologii, ufologii, kreacionismus a další „obory“ takzvané „lidové vědy“) žije dále. Jak antisatanistická panika v minulosti, tak antisatanistické konspirační teorie v současnosti ovšem ukazují, že postava satana je významným prvkem západní populární kultury a lidového náboženství i na přelomu 20. a 21. století. O tuto postavu se zjevně zajímá daleko více jejích antisatanistických odpůrců než těch, kdo satana uctívají a slouží mu.

Tento článek vychází v rámci programu rozvoje vědních oblastí, PRVOUK PO1 na UK v Praze Husitské teologické fakultě.

-
- 27| MOLLON, Phil: *Freud a syndrom falešné paměti*, Praha: Triton 2000, s. 21.
- 28| PASSIO, Mark: Agenda a postoje satanistů, *New World Order Opposition* [online], 3. 3. 2016 [cit. 13. 5. 2016]. Dostupné z <<http://www.nwoo.org/2016/03/03/mark-passio-agenda-a-postoje-satanistu>>.
- 29| Viz např. B. D., Jan: „Rituální zneužívání“ dětí ve Francii – část 4, *New World Order Opposition* [online], 22. 9. 2015 [cit. 13. 5. 2016]. Dostupné z <<http://www.nwoo.org/2015/09/22/ritualni-zneuzivani-deti-ve-francii-cast-4/>>.
- 30| BARKUN, Michael: *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*, Berkeley: University of California Press 2003.